

ชื่อผลงานวิจัย (ไทย)

การจัดกิจกรรมพัฒนาจิตอาสาตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ชื่อผลงานวิจัย (อังกฤษ)

Activities Development in Consequence of the Voluntary-psyche Self-sufficiency Economic Philosophy

ชื่อนักวิจัย

นายบรรชกร กล้าหาญ

ปีที่ผลงานวิจัยเสร็จ

2552

ประเภทของงานวิจัย

หลักสูตรและการเรียนรู้

คำสำคัญ

แผนการจัดการเรียนรู้พัฒนาจิตอาสา , ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ความเป็นมา/หลักการและเหตุผล

การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของกระแสโลกาภิวัตน์ได้นำสู่การเปลี่ยนแปลงบริบทของสังคมไทยทั้งเชิงสร้างสรรค์และผลกระทบเชิงลบในลักษณะต่างๆ โดยเฉพาะอิทธิพลของวัฒนธรรมบริโภคนิยมที่กระตุ้น โน้มน้าวส่งเสริมให้หนุ่มสาว เกิดกระบวนทัศน์การดำเนินชีวิต ที่ตั้งเป้าหมายชีวิตด้วยการแสวงหาความมั่งคั่ง มีวิถีชีวิตแบบฟุ้งเฟ้อ รักสบาย เน้นการแข่งขันชิงดีชิงเด่น เกิดวิถีคิดแบบตัวใครตัวมัน ขาดจิตสำนึกสาธารณะ (สกูณา บัณฑิตรัตน์และคณะ , 2550) ในภาวะเช่นนี้กลุ่มนักคิดนักวิชาการและนักพัฒนาที่แสวงหาสังคมแห่งความสงบสุขและแบ่งปัน ได้พยายามจัดกิจกรรมโน้มน้าวให้เยาวชนเรียนรู้และปฏิบัติตามคุณธรรมจริยธรรมเพื่อเป็นพื้นฐานสู่การพัฒนาคุณค่าในตนเอง โดยเชื่อว่า การปลูกฝังคุณธรรมต้องใช้การเรียนการสอนเชิงสร้างสรรค์ ให้เด็กรู้จักคิด ลงมือทำ สร้างการคิดเชิงบวก ภายใต้บรรยากาศแวดล้อมที่เอื้ออำนวย โดยการประสานความร่วมมือระหว่างสถานศึกษา ครอบครัวและชุมชน (จรรยาพร ธรณินทร์ , 2549 , หน้า 1)

สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา (2550 , หน้า 2) ได้กำหนดยุทธศาสตร์และมาตรการเสริมสร้างคุณธรรมให้แก่ นักเรียนนักศึกษา โดยมีนโยบายเร่งรัดการปฏิรูปอาชีวศึกษาตามหลักคุณธรรมนำความรู้ สร้างความตระหนัก สำนึกในคุณค่าปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ความสมานฉันท์ สันติวิธี วิถีประชาธิปไตย เน้นการพัฒนาจริยธรรมเป็นพื้นฐานของกระบวนการเรียนรู้ โดยได้จัดทำโครงการเยาวชนดีศรีอาชีว

วิทยาลัยเกษตรและเทคโนโลยีเชียงใหม่ ตระหนักถึงภารกิจการเตรียมกำลังคนเพื่อเป็นนักเทคโนโลยีสายปฏิบัติการทาง

การเกษตร ที่มีไม่เพียงมีความรู้เพื่ออาชีพหากแต่มีความเป็นมนุษย์ มีจิตอาสา เข้าใจและเห็นใจผู้อื่น ร่วมสร้างสรรค์สิ่งที่ดี เสียสละและรู้จักการให้ ซึ่งที่ผ่านมาได้มีการกำหนดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนในลักษณะของการบำเพ็ญประโยชน์และจัดเป็นส่วนหนึ่งของการวัดประเมินผลการเรียน หากแต่ยังพบว่า ขาดการเสริมสร้างผู้เรียนให้เข้าใจนัยที่แท้จริงของการบำเพ็ญประโยชน์ จึงทำให้ยังมิสามารถดึงพลังอาสาแท้จริงให้ปรากฏ อนึ่งนักเรียนนักศึกษาอาชีวศึกษาเกษตรกำลังอยู่ในช่วงวัยรุ่น ที่เต็มไปด้วยพลังกายพลังใจ หากนำพลังนั้นมาใช้ในทางสร้างสรรค์เพื่อสังคม ย่อมเป็นการสร้างสรรค์ให้นักเรียนนักศึกษาได้ประจักษ์คุณค่าในตนเอง และจะส่งเสริมความเป็นเลิศทางวิชาชีพเกษตรกรรมให้มีความสมบูรณ์ขึ้น

โดยนัยนี้ จึงนำมาสู่การจัดการจัดการเรียนรู้อุทิศเพื่อสร้างจิตอาสาให้แก่นักศึกษาในลักษณะของการบูรณาการแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง การให้บริการทางวิชาการแก่ชุมชน การเรียนรู้วิถีชุมชนและวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยบูรณาการในรายวิชาการประมงเบื้องต้น

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อสร้างแผนการจัดการเรียนรู้พัฒนาจิตอาสาด้วยหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสำหรับนักศึกษาอาชีวเกษตร
2. เพื่อศึกษาผลการใช้แผนการจัดการเรียนรู้พัฒนาจิตอาสาด้วยหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสำหรับนักศึกษาอาชีวเกษตร

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยกึ่งทดลอง โดยมีกลุ่มตัวอย่างเป็นนักศึกษาหลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูงปีที่ 1 (ปวส.1) วิทยาลัยเกษตรและเทคโนโลยีเชียงใหม่ ลงทะเบียนเรียนรายวิชาการประมงเบื้องต้น ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2552 จำนวน 18 คน

วิธีการวิจัย

เครื่องมือวิจัย

ผู้วิจัยได้สร้างเครื่องมือวิจัยและให้ผู้เชี่ยวชาญด้านการจัดกระบวนการเรียนรู้จำนวน 5 ท่าน ตรวจสอบเพื่อพัฒนาให้มีความสมบูรณ์สำหรับการนำไปใช้ ประกอบด้วยเครื่องมือ ดังนี้

1. แบบสำรวจข้อมูลพื้นฐานของนักศึกษา
2. แบบทดสอบก่อนและหลังร่วมกิจกรรม
  - 2.1. แบบวัดลักษณะจิตอาสา ซึ่งวัดประเมิน 3 ด้านได้แก่ การช่วยเหลือผู้อื่น การเสียสละเพื่อสังคมและการมุ่งมั่นพัฒนา
  - 2.2. แบบวัดลักษณะการปฏิบัติตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งวัดประเมิน 5 ด้านได้แก่ การวางแผน ความรับผิดชอบ สังคม จิตใจ และคุณธรรม
  - 2.3. แบบวัดความพึงพอใจต่อการเรียนรู้
3. แบบสังเกตพฤติกรรมกลุ่ม และพฤติกรรมระหว่างการเรียนการสอน
4. แผนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาจิตอาสาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง จำนวน 18 แผนกิจกรรม
5. แบบบันทึกเล่าเรื่องความดี
6. แบบบันทึกสะท้อนประสบการณ์การเรียนรู้จากกิจกรรมจิตอาสาพัฒนาชุมชน

7. แบบรายงานผลการดำเนินงานโครงการจิตอาสาพัฒนาชุมชน

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. การทดสอบนักศึกษา ก่อนร่วมกิจกรรมด้วยแบบทดสอบเพื่อวัดลักษณะจิตอาสา และการใช้ชีวิตแบบพอเพียงที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น

2. การจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบบูรณาการเพื่อพัฒนาจิตอาสาด้วยหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในรายวิชาการประมงเบื้องต้น ด้วยแผนกิจกรรมที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น จำนวน 18 แผน

3. ในระหว่างจัดกิจกรรม ได้ทำการสังเกตพฤติกรรมมีส่วนร่วมในการเรียนรู้เพื่อพัฒนาจิตอาสาของนักศึกษาทั้งรายบุคคล และเป็นกลุ่ม พร้อมทั้งบันทึกลงในแบบบันทึกการสังเกตพฤติกรรม

4. การทดสอบนักศึกษา หลังร่วมกิจกรรม ด้วยแบบทดสอบเพื่อวัดลักษณะจิตอาสาและการใช้ชีวิตแบบพอเพียงและความพึงพอใจต่อกิจกรรมการพัฒนาจิตอาสาที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น

5. การเก็บรวบรวมข้อมูล จากผลงานนักศึกษา ได้แก่ แบบบันทึกเล่าเรื่องความดี แบบบันทึกสะท้อนประสบการณ์การเรียนรู้ จากกิจกรรมสร้างสรรค์จิตอาสาเพื่อสังคม แบบรายงานผลการดำเนินงานโครงการสร้างสรรค์จิตอาสาเพื่อสังคม

6. นำข้อมูลที่ได้รับจากการตอบแบบสอบถาม การสังเกตพฤติกรรม ผลงานนักศึกษา มาเปรียบเทียบผลการพัฒนาจิตอาสา โดยใช้ระดับค่าเฉลี่ยก่อนและหลังร่วมกิจกรรม

การวิเคราะห์ข้อมูล

ก. ข้อมูลเชิงปริมาณ

1. การวิเคราะห์ข้อมูลลักษณะจิตอาสา และการใช้ชีวิตแบบพอเพียงของนักศึกษาผู้วิจัยได้ใช้การวิเคราะห์ทางสถิติ เพื่อตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัย ซึ่งประกอบด้วย สถิติพื้นฐาน ได้แก่ ร้อยละ ค่าความถี่ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

2. จากนั้นได้มีการนำเอาข้อมูลลักษณะจิตอาสาและการใช้ชีวิตแบบพอเพียง ก่อนและหลังร่วมกิจกรรมมาเปรียบเทียบเพื่อศึกษาผลการพัฒนาจิตอาสาด้วยหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยการใช้ค่า Paired Sample test

ข. ข้อมูลเชิงคุณภาพ

สำหรับข้อมูลเชิงคุณภาพของการพัฒนาจิตอาสา ได้มีการนำข้อมูลจากผลงานนักศึกษา ได้แก่ แบบบันทึกเล่าเรื่องความดี บันทึกสะท้อนประสบการณ์การเรียนรู้จากกิจกรรมสร้างสรรค์จิตอาสาเพื่อสังคม และรายงานผลการดำเนินงานโครงการสร้างสรรค์จิตอาสาเพื่อสังคมมาประกอบการอธิบายข้อมูลเชิงสถิติ ซึ่งทั้งหมดได้ถูกนำมาประมวลผลการพัฒนาจิตอาสาของนักศึกษา ซึ่งจะสามารถสะท้อนถึงความรู้ ความคิด ทักษะการปฏิบัติ ตลอดจนทัศนคติต่อการพัฒนาจิตอาสาด้วยหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ผลการวิจัย

ผลเชิงสถิติพบว่า หลังจากการร่วมกิจกรรมการพัฒนาจิตอาสาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ที่มีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบบูรณาการผ่านแผนการเรียนรู้จำนวน 18 แผนการเรียนรู้ ทำให้นักศึกษามีผลสัมฤทธิ์การพัฒนาจิตอาสาและการใช้ชีวิตแบบพอเพียงสูงกว่าเข้าร่วมกิจกรรม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 โดยมีระดับค่าเฉลี่ยลักษณะจิตอาสาและการใช้ชีวิตแบบพอเพียงด้านการวางแผนที่ระดับมากที่สุด (4.21) ด้านจิตใจ มีค่าระดับเฉลี่ยมากที่สุด (4.24) ด้านความมีระดับค่าเฉลี่ยมากที่สุด (4.47) ด้านสังคม มีระดับค่าเฉลี่ยมากที่สุด (4.21) ด้านคุณธรรม มีระดับค่าเฉลี่ยมากที่สุด (4.33)

จากการสังเกตพฤติกรรมการเรียนรู้ของนักศึกษา พบว่ามีความกระตือรือร้นและความสุขในการเรียนรู้ มีการซักถาม อภิปราย แสดงความคิดเห็นอย่างสร้างสรรค์ในประเด็นต่างๆ ด้วยมุมมองเชิงวิเคราะห์สร้างสรรค์ ตระหนักความสัมพันธ์ในฐานะตนเป็นส่วนหนึ่งของสังคมแวดล้อม มีการแสดงความคิดเห็นอย่างเป็นระบบ ชัดเจน ครอบคลุมประเด็นคำถาม อ้างอิงหลักการ สะท้อนถึงความเข้าใจ เท่าทันอารมณ์ความรู้สึกของตนเอง ตระหนักเข้าใจ เห็นใจผู้อื่นมากขึ้น และพร้อมจะเสียสละช่วยเหลือผู้อื่นและสังคมมากขึ้น ซึ่ง

พฤติกรรมเหล่านี้พัฒนาขึ้นโดยลำดับนับจากการเข้าร่วมกิจกรรม

นอกจากนั้น ยังก่อเกิดการรังสรรค์โครงการจิตอาสาเพื่อสังคม ทั้งภายในและนอกวิทยาลัย ซึ่งเกิดจากการทบทวนการใช้ชีวิตของตนที่ต้องเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กับผู้อื่น การตระหนักเข้าใจเห็นใจความทุกข์ยากของผู้อื่น และความปรารถนาจะช่วยเหลือผู้อื่นและสังคม โดยการวางแผนการดำเนินการระดมทุน การสร้างเครือข่าย และลงมือปฏิบัติกิจกรรมด้วยบทบาทของนักศึกษา ประกอบด้วยกิจกรรม วัน Big Cleaning day เพื่อพัฒนาวิทยาลัยในกิจกรรม 5 ส. กิจกรรมการบำเพ็ญประโยชน์แก่สังคมโดยการร่วมทำความสะอาดแหล่งน้ำชุมชนท้องผาย การร่วมกลุ่มจัดกิจกรรมระดมทรัพยากรเพื่อบริจาคเสื้อผ้า เครื่องกันหนาวแก่ชุมชนในพื้นที่ห่างไกล การรวมกลุ่มกับนักเรียนโรงเรียนดอยสะเก็ดวิทยาแคมกิจกรรมอาสาพัฒนาสังคมโดยการจัดทำฝายแม้ว กิจกรรม ที่ช่วยน้องร่วมสร้างความพอเพียง ณ โรงเรียนเทศบาล 1 ทุ่งฟ้าบด อ.สันป่าตอง และการจัดกิจกรรมวันเด็ก

จึงสรุปได้ว่า การใช้แผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบบูรณาการตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงจำนวน 18 แผน สามารถทำให้นักศึกษาเกิดการเรียนรู้และพัฒนาลักษณะจิตอาสาและการใช้ชีวิตแบบพอเพียง ซึ่งแสดงออกทั้งการคิด การพูด การกระทำ ทั้งนี้ลักษณะจิตแบบพอเพียงเป็นพื้นฐานสำหรับการพัฒนาบุคคลในด้านต่างๆ ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เพราะความพอเพียงเกิดจากการรวมตัวของจิตลักษณะ 3 กลุ่ม ที่เกิดจากองค์ประกอบสามห่วง คือความมีเหตุผล ความมีภูมิคุ้มกันตน และความพอประมาณ และสองเงื่อนไขคือ คุณธรรมจริยธรรมของบุคคล และความรอบรู้รอบคอบ สำหรับการวัดลักษณะจิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงทั้ง 3 กลุ่ม ได้แก่ ความมีเหตุผล คือ ความมีเหตุผลด้านวิทยาศาสตร์สามารถพิสูจน์อธิบายได้ การมีภูมิคุ้มกันตน คือ สติสัมปชัญญะ สามารถจัดการความเครียด และมองโลกในแง่ดี ส่วนการรับรู้คุณค่าชีวิต คือ การรู้คุณค่าบุคคลและแผ่นดิน รวมทั้งการอ่อนน้อมถ่อมตน

แนวคิดการสร้างแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบบูรณาการหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เป็นการผสมผสานระหว่างลักษณะจิตเดิมที่สะสมมาับจากวัยเด็ก และลักษณะสถานการณ์ที่รับรู้ในปัจจุบัน เชื่อมโยงกับสภาพแวดล้อมทางสังคมวัฒนธรรมของชุมชนและรวมทั้งการซึมซับความเชื่อ ทศนคติ ค่านิยมซึ่งเป็นวัฒนธรรมกลุ่มย่อยในสถานศึกษา มีอิทธิพลต่อการยอมรับแนวคิดเรื่องจิตอาสา และหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ทำให้เกิดทัศนคติที่ดี และความพร้อมที่จะกระทำพฤติกรรมที่ดี ดังเช่น การที่นักศึกษาเคยผ่านกิจกรรมการเรียนรู้เรื่องปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เคยเคยรับรู้สัมผัสแบบอย่างผู้ใช้ชีวิตแบบพอเพียง สภาพแวดล้อมวัฒนธรรมของสถานศึกษา และกิจกรรมการบำเพ็ญประโยชน์เพื่อองค์กรและส่วนร่วม ล้วนเป็นพื้นฐานสำคัญของการสร้างจิตอาสาและการใช้ชีวิตแบบพอเพียง

อนึ่งวิธีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้หลากหลายเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ และกระบวนการทางปัญญา มีความสำคัญยิ่งต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ได้แก่ การนำเสนอกรณีตัวอย่างและสถานการณ์ต่างๆ เช่น วิถีบุญน้ำตาปลาพะยูน คนต้นแบบจิตอาสา ที่เน้นการคิดวิเคราะห์เพื่อการมองมนุษย์ในแง่บวก ด้วยความรัก ความเข้าใจ หรือจากกิจกรรมของรักของหวงที่มุ่งฝึกฝนจิตใจให้ การแบ่งปัน รู้จักรัก หรือกิจกรรมบันทึกความดีบววิฬพอเพียงและการพัฒนาตนเอง ที่เน้นการทบทวนตนเอง ฝึกหัดเรียนรู้ซึมซับรายละเอียดรอบตัว ด้วยความรู้สึกรับรู้สิ่งที่อยู่รอบตัว หรือกิจกรรมสร้างสังคมจิตอาสาที่ส่งเสริมให้นักศึกษาทำกิจกรรมเพื่อสังคมและการช่วยเหลือผู้อื่น จนก่อให้เกิดกิจกรรมเพื่อสังคมลักษณะต่างๆ

เช่นเดียวกับ การกำหนดให้นักศึกษาแต่ละคนผลัดเวียนบอกเล่าประสบการณ์การทบทวนลักษณะจิตอาสาและการใช้ชีวิตแบบพอเพียง ตลอดจนผลการพัฒนาจิตอาสาของตน ให้เพื่อนในชั้นเรียนได้ร่วมรับฟัง ยังผลให้เกิดความภาคภูมิใจ และมุ่งมั่นจะพัฒนาตนเอง ซึ่งวิธีการเช่นนี้ เป็นเสมือนหนึ่งภาพสะท้อนการพัฒนาตนเอง และการยกย่องเชิดชูเกียรติแก่นักศึกษาที่มีการพัฒนาตนเอง ในลักษณะของการให้การยอมรับ ด้วยการแสดงออกเชิงยกย่องชมเชย หรือการพยายามสร้างสัญลักษณ์ของผู้มีจิตอาสา โดยการมอบเสื้อจิตอาสาสำหรับสวมใส่ในการทำกิจกรรมสาธารณะตามโอกาสต่างๆ และเมื่อสิ้นสุดภาคเรียนได้มีการมอบเกียรติบัตร ซึ่งสิ่งต่างๆ ที่ดำเนินการล้วนเป็นความพยายามขัดเกลาและเสริมสร้างลักษณะจิตอาสาให้ปรากฏอย่างถาวร

เนื่องจากนักศึกษาอยู่ในช่วงวัยรุ่นที่กำลังพัฒนาและแสวงหาแบบอย่างเพื่อสร้างอัตลักษณ์แห่งตน ทั้งยังพร้อมด้วยพลังแห่งการเรียนรู้สร้างสรรค์ ดังนั้นการออกแบบกิจกรรมเพื่อเสริมความรู้ ทักษะและพัฒนาพลังจิตอาสาจึงต้องเน้นการมีส่วนร่วมสูงสุด

ทั้งการคิดวางแผน การปฏิบัติ การติดตามประเมินผล เนื้อหาการเรียนรู้ต้องเริ่มจากการสร้างความตระหนักรู้ถึงความสำคัญของการทำความดี การให้ การเสียสละและการใช้ชีวิตแบบพอเพียง โดยการนำเสนอกรณีศึกษาและแบบอย่างของผู้กระทำความดี ล้วนเป็นการชักจูงให้เกิดความพร้อมทางจิต ที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาลักษณะจิตอาสาและการใช้ชีวิตแบบพอเพียง

ดังนั้นการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ต้องคำนึงธรรมชาติผู้เรียน พยายามเชื่อมโยงประสบการณ์เดิม เสริมประสบการณ์ใหม่ สร้างความกระตือรือร้นในการทำสิ่งที่ดี ย่อมทำให้นักศึกษาเกิดความภาคภูมิใจ และเชื่อมั่นในความสามารถของตนเอง ซึ่งจะนำไปสู่การยอมรับผู้อื่นและมีความพอใจเห็นใจต่อผู้อื่นซึ่งเป็นพื้นฐานสำหรับจิตอาสา ความสำเร็จในการพัฒนาลักษณะจิตอาสาไม่ใช่เพียงการสร้างความตระหนักและแรงจูงใจ หากแต่เป็นการจัดปัจจัยแวดล้อมอื่นที่เอื้ออำนวยได้แก่ ทรัพยากร โอกาส เวลา งบประมาณ ทักษะ และความร่วมมือจากบุคคลอื่น เช่น การสนับสนุนด้านงบประมาณและสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับนักศึกษาในการทำกิจกรรมเพื่อสังคม การให้ข้อเสนอแนะแหล่งทรัพยากรเพื่อการพัฒนากิจกรรม หรือการสร้างโอกาสการนำเสนอผลงานนักศึกษาสู่สาธารณชน เพื่อสื่อสารผลงานนักศึกษาสู่สังคม ย่อมเป็นการสร้างเสริมพลังแหล่งการพัฒนาจิตอาสายิ่งขึ้น

☞ ข้อเสนอแนะในการใช้ประโยชน์

1. การพัฒนานักศึกษาเพื่อให้มีลักษณะจิตอาสาและการใช้ชีวิตแบบพอเพียง สิ่งที่ควรปฏิบัติอันดับแรกคือ การพัฒนาให้นักศึกษามีทัศนคติที่ดีต่อพฤติกรรมจิตอาสา ควบคู่กับการจัดให้นักศึกษาได้ร่วมกิจกรรมจิตอาสาอย่างสม่ำเสมอ
2. การพัฒนาลักษณะจิตอาสา เป็นการพัฒนาจิตใจด้วยการปลูกฝังคุณธรรมและความดีซึ่งต้องทำให้นักศึกษารู้สึกเป็นเจ้าของความดี และน้อมนำสู่วิถีชีวิตด้วยการทำความดีในสิ่งต่างๆ ที่ใกล้ตัว เพื่อให้เกิดความรู้สึกว่า การทำดีทำได้ง่าย ทำได้หลายเรื่องและใกล้ตัวที่ทุกคนสามารถทำได้ พร้อมทั้งจัดปัจจัยแวดล้อมที่สนับสนุน
3. การวิจัยครั้งนี้ ได้เกิดรูปแบบกิจกรรมเพื่อพัฒนาลักษณะจิตอาสาและการใช้ชีวิตแบบพอเพียง ซึ่งเกิดจากการปรับประยุกต์แนวความคิดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ การเรียนรู้ทางสังคม การเห็นคุณค่าในตนเองและการสร้างจิตอาสา จัดเป็นนวัตกรรมที่สามารถนำไปปรับใช้ให้เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายและบริบทแวดล้อม

☞ ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. เนื่องจากลักษณะจิตอาสาและการใช้ชีวิตแบบพอเพียง เป็นการสร้างเจตคติและมุ่งสร้างพฤติกรรม ดังนั้นในการศึกษาวิจัยครั้งต่อไป จึงควรต้องใช้เวลาในติดตามประเมินผลลักษณะพฤติกรรมที่ถาวร
2. ควรมีการวิจัยทดลองรูปแบบอื่นๆ เพื่อการทดลองพัฒนาจิตลักษณะและพฤติกรรมด้านอื่นๆ โดยอาจใช้แนวคิดทฤษฎีกลุ่มปฏิสัมพันธ์นิยม
3. ควรมีการพัฒนาเครื่องมือแบบวัดลักษณะจิตอาสาและการใช้ชีวิตแบบพอเพียง ที่ได้มาตรฐานและเป็นที่ยอมรับทางวิชาการมากขึ้น